

Lyngsviing

Liv Guri Velle, Møreforskning
Pål Thorvaldsen, NIBIO

Kystlynghei på Lurekalven, Vestland. Kystlynghei er en åpen semi-naturlig naturtype, og som karakteriseres av en rekke lyngplanter. Kystlyngheia holdes i hevd gjennom beiting og lyngsviing. Foto: Liv Guri Velle

Lyngsviing skjer i kystlyngheia

Kystlynghei er en semi-naturlig, åpen og heipreget naturtype i et oseanisk klima, dominert av dvergbusker og med røsslyng som en viktig art. Kystlynghei er formet gjennom rydding av kratt og skog, og er betinget av langvarig hevd med beiting, lyngsviing, lyngslått eller en kombinasjon av disse. Naturtypen er beskrevet i Natur i Norge (NiN). Kystlynghei finnes langs vestkysten av Europa, fra Portugal i sør til Vesterålen i nord, og er en del av vår felles europeiske kulturarv.

Kystlynghei har blitt til gjennom et samspill mellom gitte naturressurser og menneskers

bruk. De naturgitte forholdene, som inkluderer topografi, berggrunn, jordsmonn, naturlig vegetasjon og klima, har lagt grunnlaget for hvordan mennesker kan bruke naturen. Dette samspillet går langt tilbake i tid. De eldste kystlyngheiene skriver seg tilbake til det første husdyrbruket langs kysten. Lyngheilandskapet er et av våre eldste kulturlandskap, og her finner vi også mange kulturminner.

Kystlynghei er en utvalgt naturtype, og er kategorisert som sterkt truet i Norsk rødliste for naturtyper. Kystlynghei utgjør et vesentlig bidrag til flere økosystemtjenester langs kysten, slik som beiteområde for matproduksjon, biologisk mangfold, karbonlagring og rekreasjon.

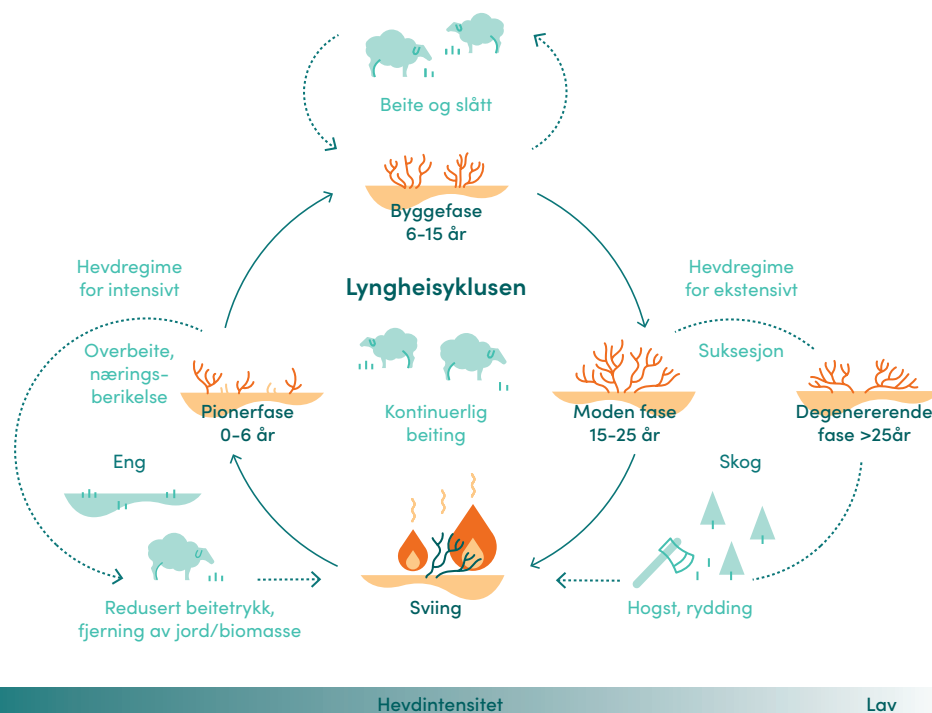
Kystlynghei på Tarva, Trøndelag. Røsslyng er en mengdeart innen naturtypen, og er viktig for at man i snøfrie kyststrøk finner helårsbeiting. Foto: Liv Guri Velle

Røsslyng produserer en rekke små frø som lagres i frøbanken i kystlyngheia. Lyngsviing skal skje når det er tørt eller høy vannmetning i bakken, slik at frøbanken ikke skades av ilden. Foto: Liv Guri Velle

Lyngsviing er en skjøtelsesmetode

Figur 1. Lyngheisysklusen (heltrukne linjer) med moderat intensitet av hevdregimene lyngsviing, beiting og slått. Etter lyngsviing går lyngheisysklusen inn i pionerfase, byggefase og en moden fase. Kystlynghei trues av både for lave eller høye hevdintensiteter (stiplede linjer). Ved for høyt beitestrykk, for hyppig sviing og/eller ved for høy næringstilgang gjennom forurensing, kan kystlyngheiene bli til eng. Dersom hevdintensiteten er for lav, vil kystlyngheia gro til og utvikler seg etter hvert til skog. Illustrasjon: Velle LG, Egelkraut D, Kaland PE, Davies GM, Marrs R, Vandvik, V.).

Kystlynghei skjøttes gjennom hevdregimer som beiting, sviing og slått. Her til lands er det kombinasjoner av beiting og sviing som er vanligst, og sviingen er et virkemiddel for å legge til rette for gode beiteforhold. En forståelse av lyngheisysklusen er viktig for god skjøtsel (Figur 1). Lyngheisysklusen følger vekstformen til røsslyngen. Etter sviing går kystlyngheia inn i en pionerfase, og en rekke urter og gress etablerer seg sammen med mange små lyngplanter. I byggefasen blir lyngplantene større og tar mer plass, og røsslyng blir på nytt den vanligste arten. I moden fase begynner røsslyngen å tape noe av vitaliteten sin, mengden med forvedet materiale øker, og det er på tide å svi lyngen på nytt.

Dersom hevdintensiteten er for høy, enten ved for høyt beitestrykk, for hyppig sviing eller ved for høy næringstilgang gjennom forurensing, kan kystlyngheiene bli til eng.

Ild er et effektivt skjøtselstiltak som fjerner gammel vegetasjon til fordel for ny vegetasjon. Foto: Liv Guri Velle

Det viktigste tiltaket i slike tilfeller er å redusere hevdintensiteten. Dersom hevdintensiteten er for lav, vil en sekundær suksesjon oppstå, og kystlyngheia gror til og utvikler seg etter hvert til skog. I disse tilfellene må man rydde busker og kratt og felle trær, og komme i gang med skjøtsel igjen.

Ild er et effektivt verktøy

Ild er et effektivt verktøy for å fjerne gammel og forvedet vegetasjon og med redusert beiteverdi. I motsetning til beiting, som påvirker arter selektivt, fører lyngsviing til at mesteparten av vegetasjonen over bakken fjernes. Dette frigir både næringsstoffer og ledig plass, og floraen kommer tilbake fra frø eller rotskudd. Dersom det ligger igjen mye mose og lav etter sviingen

Huskeliste ved sviing

- La sviingen være en godt planlagt handling.
- Se til at sviingen er i tråd med skjøtelsesplanen.
- Pass på at sviingen ikke er i konflikt med områder som er sensitive for ild.
- Varsle brannvesenet, grunneiere og naboer. Følg regionale instruksjoner dersom dette finnes.
- Følg med på værmeldingen, og svi bare når værforholdene er gode for sviing.
- Sørg for å ha tilstrekkelig med mannskap og riktig utstyr.
- Ha en god plan for slukking, dette inkluderer en plan for om brannen går ut av kontroll.
- Ikke forlat området før brannen er helt slukket.

Det er viktig å ha både nok mannskap og riktig utstyr når man skal svi lyng. Brannvifter er effektive ved slukking. Klær bør være i materialer som ikke er lett antenkelige, slik som bomull. Det finnes flammehemmende arbeidsklær. Foto: Siri Vatsø Haugum

Lyngheier med vekslinger mellom ulike lyngheifaser gir den høyeste biodiversiteten. Dette skaper også god variasjon av beiteplanter for beitedyrene. Foto: Daniel Fjørtoft

Råd under selve sviingen

- Svi under riktige værforhold. Det er viktig at det er frost eller høy vannmetning i jorden. Vegetasjonen bør ha tørket tilstrekkelig opp før antenning. Vinden må ikke være sterk eller økende utover dagen.
- Sikre deg branngater eller naturlige avslutninger. Lag en plan for hvordan sviingen skal avgrenses. Dette kan være branngater eller naturlige barrierer i terrenget som stopper brannen.
- Vurder sviing med eller mot vinden. Vurder om det skal brennes med vinden eller mot vinden. Det er enklest og vanligst å svi med vinden. Brann mot vinden går seinere og kan brenne bort mer av mosen, men krever litt mer jobbing og teknikk.
- Legg en plan for sviing i bratt terreng. Husk at ild går raskere i bratt terreng og er vanskeligere å slukke. Slukking bør da skje ved bakketopp. Bakker kan svies av etappevis fra toppen og nedover.
- Unngå erosjon etter brann. Ild bør brukes med varsomhet på skrint jordsmonn på berg. Dette kan brenne bort dersom det er for tørt.
- Legg en plan for sviing av gammel lynghei. Sviing i gammel lynghei som inneholder en del busker og kratt, og særlig einer, kan gi branner som er vanskeligere å slukke. I disse tilfellene er det viktig å planlegge avgrensingene godt.
- Unngå økning av problem- og fremmedarter. Enkelte problemarter responderer svært positivt på brann, slik som einstape. En del fremmedarter kan også enkelt spre seg inn i nysvidde flater. En bør derfor ha oversikt over både problemarter og fremmedarter før en svir, og ha muligheten til å bekjempe disse i etterkant at sviingen.

kan dette gjøre at gjenveksten av vegetasjon tar noe lenger tid. Lyngsviing er en skjøtselsteknikk som må læres og brukes med varsomhet, og er et nødvendig verktøy for skjøtsel av kystlynghei.

Tidspunkt for sviing

Lyngsviing kan skje i perioden mellom 15. oktober og 15. april. Det er en betingelse at det er høy vannmetning eller tele i jorden, slik at det øverste jordsmonnet som inneholder frøbank, ikke tar skade under sviingen.

Mosaikkmønster

Det er vanlig å fordele sviingen på mindre sviflater utover i landskapet, og disse bør tilpasses naturlige avgrensinger. Dette skaper vekslinger av lynghei i ulike aldre, slik at pionerfaser, byggefaser og modne faser finnes i

vekslinger med hverandre. Denne variasjonen gir en rekke fordeler. Beitedyrene får tilgang på variert grøde, og dette kan avlaste beitetrykket på frøspirer i brannflater. Mosaikkmønster gir også høyest biodiversitet, ettersom arter som er typiske for de ulike fasene er representert. Det bør stå igjen noen strukturer av busker og kratt, ettersom disse er viktige for insekter og fugl, men også for beitedyrene. Gjenveksten av arter i sviflatene kan komme fra arter i nærliggende områder, og er ikke bare avhengig av frøbanken.

Regionale tilpasninger

Hevdintensiteten i lyngheia skal være moderat, altså verken for høy eller for lav, for at naturtypen skal opprettholde sine karakteristiske kjennetegn. Dette betyr at både beitetrykket og antall år mellom hver sviing (brannrotasjon) må tilpasses regionale forhold. Det er ikke

Etter sviing vokser det fort frem ny vegetasjon. Det er urter og gress som etablerer seg raskest, men etter hvert kommer også lyngplantene fra frø eller rotskudd. Røsslyngen er en sterk konkurrent, og etter bare noen år, har denne arten blitt den mest vanlige arten igjen. Foto: Liv Guri Velle

uvanlig at brannrotasjonene i sør skjer hvert 15. år, mens man i nord har rotasjoner mellom 25–30 år. Ifølge lyngheisyklusen skal man svi når røsslyngen har kommet i moden fase. Følgende faktorer påvirker lengden på brannrotasjonene:

- Røsslyngens regenereringsstrategi. Områder som bare har gjenvekst fra frøspirer, har oftast en mer langsom gjenvekst sammenlignet med områder hvor røsslyngen også kommer fra rotskudd.
- Den bioklimatiske gradienten. Nordlige områder, samt de som er eksponert for tøft vær, har en mer langsom regenerering sammenlignet med områder lenger sør.
- Hevdintensitet. I områder med et høyt beitetrykk, forlenges som regel alle lyngheifasene som følge av at beitedyrene påvirker konkurranseforholdet mellom gress og lyngarter til fordel for gressarter.

Kurs i lyngsviing

Selve sviingen er en skjøtselsteknikk man kan lære. Mangler man denne kunnskapen og erfaringen, kan man gå kurs. Statsforvalterne har ofte oversikt over kursene.

Sårbare arter

Det er vanlig at lyngsviing skjer i avgrensede områder, slik at arter har tilgang til habitater de kan overleve i. Finnes det arter som er sårbare mot sviing, er det ofte enkelt å vise hensyn. For en del fuglearter kan det være bra at det står igjen områder med eldre lyngheivegetasjon enkelte steder. Enkelte fugler er svært vare for forstyrrelser og hevder territorier allerede fra slutten av februar og har egglegging i mars, slik som hubro. Reirplasser for hubro og andre sjeldne og hensynskrevende fugler skal derfor aldri svies.

Huskeliste etter sviing

- Vurder om det ligger igjen mye mose og lav, dette kan forsinke gjenveksten av vegetasjon.
- Undersøk røsslyngens gjenvekststrategi. Ta nappeprøven – frøspirer kan nappes opp med roten, rotskudd henger fast i etablerte rotsystemer. Gjenvekststrategien kan påvirke hvor fort røsslyngen kommer tilbake.
- Sjekk om det kommer inn problemarter i brannflaten (eks. einstape, tistel og blåtopp). Vurder tiltak.
- Sjekk om det kommer inn fremmedarter som må fjernes (eks. sitkagran, rynkeroser og gyvel). Vurder tiltak.

Sårbare områder

Lyngsviing er nødvendig for å holde kystlyngheia i hevd, men det er viktig at områder som er sårbare for brann kartlegges og holdes unna sviingen. Dette kan være naturtyper i mosaikk med kystlynghei, slik som semi-naturlig myr, der man ikke har kjennskap til effekten av brann på enkeltarter. Videre skal man være oppmerksom på at sviing kan føre til erosjon eller at jordsmonn kan brenne bort i skrinne områder. Enkelte områder kan ha problemarter, eller fremmedarter, som øker i mengde ved sviing.

Storspove er en av de rødlistede artene i lyngheia. Lyngsviing må utføres med omtanke i områder med bakkehekkende fugler og spesielt de som hekker i kolonier, slik som mange av våre sjøfugler. Det er avgjørende at selve hekkplassene ikke blir berørt av brannen. Andre arter som grågås, siland, ærfugl foretrekker gjerne å legge reiret under en einerbusk eller tilsvarende slik at de har skjul for predatorer og for vær og vind. Foto: Pål Thorvaldsen.

Kulturminner

Flere kystlyngheier inneholder kulturminner, slik som gravhauger, tjæremiler, rydningsrøyser og boplasser. I Norge har vi kulturminner som både er automatisk fredet og som er fredet gjennom vedtak. Før sviing skal en alltid avklare om det finnes kulturminner i lyngheia. Ingen kulturminner skal utsettes for ild, med mindre lyngsviing er en avtalefestet skjøtselsform med forvaltningsmyndighet.

Einstape er et eksempel på en problemart som fremmes av lyngsviing. Skal en svi lynghei som er rik på einstape, er det ofte nødvendig å planlegge oppfølgingstiltak, slik som slått. Foto: Liv Guri Velle

Det er mange kulturminner i lyngheiene, slik som gravhauger, her fra Styrshamn på Aure, Møre og Romsdal. Kulturminner skal ikke utsettes for ild, med mindre dette er avtalefestet skjøtselsform med forvaltningsmyndighet. Foto: Pål Thorvaldsen.

Brosjyren kan siteres som:
Velle, L.G. & Thorvaldsen P. 2021. Lyngsviing.
Informasjonsbrosjyre, 12 s. M-2029|2021. Miljødirektoratet

